

Η διαχείριση των πόρων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο λεξιλόγιο της γαλλικής ιατρικής: προβλήματα σημασιολογικής αδιαφάνειας

Τριανταφυλλιά Σαραφίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με βάση τη μελέτη του γάλλου γιατρού-συγγραφέα Jean Hamburger *Introduction au langage de la médecine*, Flammarion 1982, που ασχολείται με τη δημιουργία και τη σημασία ιατρικών όρων στα γαλλικά, προσπαθούμε να εντοπίσουμε όρους της γαλλικής ιατρικής γλώσσας που έχουν δομηθεί με βάση το αρχαίο ελληνικό λεξιλόγιο, αλλά που χρησιμοποιούνται με τρόπο που παρακάμπτει σε κάποιο βαθμό τη σημασία της αρχαίας ελληνικής λέξης, με αποτέλεσμα οι όροι αυτοί να χρησιμοποιούνται σήμερα με τρόπο ασαφή και ανακριβή. Στόχος μας είναι να εξετάσουμε, μέσα από γαλλικά και ελληνικά λεξικά ιατρικών όρων, αν η παρατηρούμενη σημασιολογική αδιαφάνεια στη γαλλική γλώσσα διατηρείται και στη χρήση των αντίστοιχων όρων στα ελληνικά.

La gestion des ressources lexicales grecques anciennes dans le vocabulaire du français médical : problèmes d'opacité sémantique

Triantafyllia Sarafidou

RÉSUMÉ

Ayant comme base l'ouvrage de Jean Hamburger, *Introduction au langage de la médecine*, Flammarion 1982, qui examine la création et le sens attribué par la communauté médicale aux termes médicaux en français, on essaie de trouver ceux qui ont été construits à partir du vocabulaire grec ancien, mais qui sont utilisés de manière à dévier plus ou moins le sens du mot grec ancien, d'où ces termes sont actuellement utilisés de manière demi-rigoureuse et ambiguë. Notre but est d'examiner à travers des dictionnaires médicaux français et grecs modernes si l'opacité sémantique observée en français est de même maintenue à l'usage des termes correspondants en grec moderne.

0 Εισαγωγή

Η γαλλική ιατρική γλώσσα, και όχι μόνον αυτή, έχει συστήσει το λεξιλόγιό της πάνω στη βάση δόμησης λέξεων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, άλλοτε χρησιμοποιώντας αυθεντικό αρχαιοελληνικό υλικό (ρίζες λέξεων, προθήματα, επιθήματα) και άλλοτε επινοώντας «αρχαιοπρεπείς» νεολογισμούς, αντλώντας πάντα από το θησαυρό και τους λεξιπλαστικούς μηχανισμούς της αρχαίας ελληνικής. Μία απλή «επίσκεψη» σχετικών με την ιατρική λεξικών της γαλλικής¹ θα επιβεβαιώνει αυτή τη διαπίστωση, αν και, σε κάποιες περιπτώσεις, θα μας δημιουργούσε ορισμένα ερωτηματικά ως προς την αρχική σημασία που στήριξε το εννοιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης/όρου και τη σημασία με την οποία, τελικά, αυτή η λέξη/όρος χρησιμοποιείται από τους χρήστες ιατρούς και άλλους ομιλητές, Γάλλους και Έλληνες. Έτσι, αν διατρέξει κανείς αυτά τα λεξικά, και παρά την «καθιερωμένη» διαδικασία σχηματισμού των ιατρικών όρων, θα διαπιστώσει τις εξής δύο «τάσεις»: Πρώτα πρώτα είναι σαφές ότι ένα πολύ μεγάλο μέρος των λέξεων δημιουργήθηκαν ιστορικά σε παράλληλη διαδρομή με την εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης, αν και, συχνά, έκαναν την εμφάνισή τους προτού αποσαφηνιστεί εντελώς το περιεχόμενο των εννοιών που οι λέξεις καλούνταν να εκφράσουν [βλ. σχετικά Young & Barger 1975, Hamburger 1982, Nossent 1999]. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να «χειραγωγηθεί» η λέξη και να χρησιμοποιηθεί με τρόπο που μάλλον να μαντεύει κανείς την αρχική της σημασία, ώστε να καταστεί δυνατόν να καλυφθεί κατά το μάλλον ή ήττον η «απόσταση» ανάμεσα στις λέξεις (σημαίνοντα) και στις έννοιες (σημαινόμενα).

Το φαινόμενο της κατά προσέγγισιν εννοιοδότησης που εξετάζουμε αφορά τη συσχέτιση του ελέγχου της γλώσσας με τον έλεγχο της σκέψης. Διότι αυτό που εκφράζεται σαφώς καθίσταται με τη σειρά του καλώς αντιληπτό. Και η ιατρική συνιστά ακριβώς ένα από τα πλέον καίρια ως προς την ακρίβεια της σκέψης και ανάλυσης πεδία, αφού το αντικείμενό της είναι η υγεία του ανθρώπινου σώματος και η προστασία της ανθρώπινης ζωής από τα νοσήματα που την απειλούν. Στόχος, λοιπόν, της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει αυτές τις «γκρίζες ζώνες»

¹ Βλ. ενδεικτικά Dictionnaire de médecine, Flammarion 1989, Dictionnaire des termes techniques de médecine, Garnier-Delamare [2001, Dictionnaire médical, Masson, 2001 ή τα ελληνικά και γαλλο-ελληνικά λεξικά Λεξικό Ιατρικής Ορολογίας Ερμηνευτικό και Ετυμολογικό (ελληνο-ελληνικό), του Β. Θεοδώρου, εκδ. Lege Artis, Αθήνα, 2005 (στο εξής ΘΕΟΔ), Ιατρικό Λεξικό Γαλλοελληνικό ερμηνευτικό λεξικό ιατρικών όρων των L. Manuila, A. Manuila, P. Lewalle, M. Nicoulin, μετάφραση Γ. Αντωνοκόπουλος και Θ. Πρωτόπαπας, εκδ. Παρισιάνου, Αθήνα, 2004, 9^η έκδοση (στο εξής MMLN), Γαλλο-ελληνικό λεξικό ιατρικών όρων, του Α. Καβάγια, εκδ. Medicum, Αθήνα, 2001, 3^η έκδοση (στο εξής KABAΓ).

της ιατρικής ορολογίας με βάση την υπόθεση ότι η καλή, εν προκειμένω σαφής, χρήση και γνώση της γλώσσας καθιστά ανετότερη την ίδια τη γνώση της ιατρικής. Με αυτή την έννοια, το να προσπαθήσει κανείς να απομακρύνει το «περίπου» στην έννοια των ιατρικών όρων ισοδυναμεί ίσως – και όχι μόνο για την επιστήμη της ιατρικής – με το να προσπαθεί να απομακρύνει το «περίπου» και στον τρόπο σκέψης.

Το ανωτέρω φαινόμενο της οιοειή αμφισημίας αφορά ακόμα και τους πλέον σαφείς, υποτίθεται, ως προς το περιεχόμενό τους ιατρικούς όρους. Οι γιατροί έμαθαν να χρησιμοποιούν την ιατρική γλώσσα στην πορεία των σπουδών τους και, όπως είναι αναμενόμενο και σωστό, ενδιαφέρονται περισσότερο για τα γεγονότα παρά για τις λέξεις. Έτσι, συχνά στην καθημερινή ζωή, η ιατρική γλώσσα δίνει την εντύπωση ότι είναι ένα κατά προσέγγισιν εργαλείο επικοινωνίας και μάλιστα σε μία εποχή που η ιατρική γνώση έχει κατακτήσει την ακρίβεια στην απόδοση των εννοιών. Έχουμε, δηλαδή, από τη μία πλευρά μία ιατρική που εξελίσσεται και από την άλλη μία ιατρική γλώσσα που την ακολουθεί με κάποια δυσκολία.

Μια από τις αιτίες που απορρυθμίζουν τις παραλληλιστές πορείες της επιστήμης και της γλώσσας σχετίζεται με ένα είδος αδιαφορίας ως προς την ιστορία των λέξεων. Το να γνωρίζει κανείς πώς γεννήθηκε ένας όρος, ποιες είναι οι ρίζες του, το να μπορεί κανείς να διακρίνει τη διορατικότητα ή ακόμη την αφέλεια αυτών που τον δημιούργησαν, να καταλάβει πώς οι επόμενες γενεές κατάφεραν να προσαρμόσουν σεβαστούς ελληνοπρεπείς και παγιωμένους όρους σε έναν επιστημονικό τρόπο θεώρησης κάπως διαφορετικό, όλη αυτή η περιπέτεια που βίωσαν οι λέξεις δεν αποτελεί απλή ετυμολογική περιέργεια, αλλά είναι η ουσιαστική βάση μιας ακριβούς και στέρεας γλώσσας. Ωστόσο, τα γλωσσικά ζητήματα μάλλον δεν απασχολούν ιδιαίτερα τις ιατρικές σπουδές, ενώ θα έπρεπε να αξιοποιηθούν από τα πρώτα έτη σπουδών. Οι λανθασμένες ή ασαφείς γλωσσικές συνήθειες δύσκολα γιατρεύονται. Γι' αυτό, ήδη από την πρώτη επαφή που θα έχει ο επιστήμονας με έναν όρο πρέπει να μάθει να τον «ακούει» και στη συνέχεια να τον χειρίζεται σαν ένα εργαλείο με αυστηρή χρήση, γεγονός που με τη σειρά του θα επηρεάσει και τη χρήση του όρου, σε όποια έκταση γίνεται και αν γίνεται, από τους υπόλοιπους μη εξειδικευμένους ομιλητές.

1 Στόχος της εργασίας και μεθοδολογία έρευνας

Όπως αναφέραμε παραπάνω, σκοπός της εργασίας μας είναι να εντοπίσει τις «γκρίζες ζώνες» εννοιολογικής αδιαφάνειας γαλλικών ιατρικών όρων αρχαιοελληνικής προέλευσης και εν συνεχεία να εξετάσει αν η εξεταζόμενη κατάσταση της κατά προσέγγισιν σημασιοδότησης των

όρων ισχύει και για την ελληνική γλώσσα. Η μελέτη βασίζεται σε ένα corpus όρων που συγκεντρώθηκαν από τον καθημερινό λόγο, εξετάζεται η ποιότητα της σημασιολογικής τους απόκλισης από την αρχική τους σημασιολογική επένδυση με βάση τον αρχαιοελληνικό κανόνα παραγωγής ή σύνθεσης και με αναφορά στη σημασία που αποδίδεται στους όρους από τα λεξικά που αναφέρονται στην υποσημείωση 1. Αρχικά έγινε μία κατανομή των ιατρικών όρων σε θεματικά πεδία με βάση την ταξινόμηση που προτείνει ο Hamburger [1982] στην πραγματεία του για τη γαλλική ιατρική γλώσσα, αλλά επελέγησαν κυρίως θεματικά πεδία με γενική αναφορά, όπως βασικές έννοιες της ιατρικής ορολογίας (φυσιολογία, παθολογία, συμπτώματα, αιτιολογία κ.λπ.), τεχνικές εξέτασης και ανάλυσης, θεραπευτική, γενικοί όροι που αναφέρονται σε διαταραχές του οργανισμού. Στόχος ήταν να αποφύγουμε τους πιο εξειδικευμένους όρους που αφορούν συγκεκριμένα μέρη του σώματος και τις παθήσεις τους, πράγμα που ξεπερνά ίσως το γλωσσολογικό γνωστικό πεδίο. Σε κάθε θεματικό πεδίο αναζητούνται οι λέξεις που παρουσιάζουν ένα είδος αοριστίας ως προς τη σημασιολογική τους επένδυση από την πλευρά των χρηστών και εξετάζεται αν η αοριστία αυτή συντηρείται από την πλευρά των λεξικών. Βέβαια, ο κατάλογος των λέξεων με κάποια αμφισημία στη χρήση τους δεν είναι εξαντλητικός. Ακόμη και ο ορισμός που τους αποδίδουμε ίσως είναι απλοποιημένος. Αυτή η εργασία δεν έχει στόχο να συγκροτήσει ένα λεξικό, αλλά αποτελεί μία προσπάθεια να αναδείξει αφενός όρους της γαλλικής ιατρικής γλώσσας που η σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται ευρέως από τους ομιλητές τις απομακρύνει κάπως από την πρωτότυπη σημασία τους, η οποία αντλείται από τον αρχαιοελληνικό λεξικό θησαυρό, και αφετέρου να εξετάσει αν η γαλλική και ελληνική γλώσσα συμβαδίζουν ως προς την ύπαρξη της εννοιολογικής αοριστίας για το συγκεκριμένο ιατρικό όρο.

2 Επεξεργασία αμφίσημων ιατρικών όρων

2.1 Physiologie (Φυσιολογία) – Pathologie (Παθολογία)

Και οι δύο γαλλικές λέξεις σχηματίζονται με το αρχαιοελληνικής προέλευσης επίθημα *-logie* (*-λογία*), από την αρχαιοελληνική λέξη *λόγος*. Το επίθημα χρησιμεύει για να προσδιορίζει επιστήμες, συστηματικές μελέτες (*géologie*, *psychologie*, *eschatologie*), τρόπους εκφοράς του λόγου, ρητορικά σχήματα (*amphibologie*, *tautologie*), σύνολα έργων (*trilogie*, *tétralogie*) (Petit Robert, 1976). *Physiologie* είναι η μελέτη της λειτουργίας των κυττάρων, των ιστών και των οργάνων των έμβιων όντων. *Pathologie* (< *πάθος* = αρρώστια) είναι η μελέτη των ασθενειών (MMLN). Παρόλο που πρόκειται για απλούς και σαφείς ορισμούς, ωστόσο και οι δύο λέξεις

υφίστανται ενίοτε εννοιολογικές παραμορφώσεις παρατηρήσιμες και στα γαλλικά και στα ελληνικά.

Σε ό,τι αφορά τη *φυσιολογία* (*physiologie*), επειδή η λέξη σημαίνει την ομαλή λειτουργία των κυττάρων, των ιστών και των οργάνων, σιγά σιγά έγινε μια ακούσια συσχέτιση ανάμεσα στη λέξη φυσιολογία και στη λέξη ομαλός. Έτσι μιλάμε για *φυσιολογική κατάσταση* – *état physiologique* όταν αναφερόμαστε σε ομαλές οργανικές καταστάσεις, γι' αυτό βρίσκουμε το επίθετο *φυσιολογικός* – *physiologique* στα ιατρικά λεξικά και με τις δύο σημασίες, i)του αναφερόμενου στη φυσιολογία ii)της ομαλής οργανικής κατάστασης ή λειτουργίας (MMLN, ΚΑΒΑΓ)². Σε κάθε περίπτωση, η χρήση του επιθέτου *physiologique* στα γαλλικά είναι χαρακτηρισμένη (*marquée*), αφού συνδέεται πάντα με την (κανονική) λειτουργία των οργανισμών των έμβιων όντων, γι' αυτό και η λέξη εμφανίζεται στα λεξικά της *standard* γαλλικής γλώσσας ως συνώνυμο του *physique* και του *somatique* και ως αντίθετο του *psychique*, ειδικά όταν μιλάμε για τον άνθρωπο [Petit Robert 1976]. Στα ελληνικά, η εννοιολογική έκταση του επιθέτου *φυσιολογικός* είναι ευρύτερη, καθώς η σημασία του καλύπτει την έννοια του «ομαλού, κανονικού» σε σχέση όχι μόνο με τη φύση των σωμάτων των έμβιων όντων αλλά και μη «φυσικών» οντοτήτων ή αφηρημένων εννοιών. Λ.χ. λέμε *φυσιολογική φθορά*, *φυσιολογική ανάπτυξη*, *φυσιολογικός ορός*, αλλά λέμε και *φυσιολογική πορεία της υπόθεσης* (Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής – ΛΚΝ)³ *φυσιολογικό το τρέμουλο στο τιμόνι*, *φυσιολογικός ο ήχος της μηχανής* (παραδ. Google).

Η πιο περιορισμένη χρήση του επιθέτου *physiologique* στη γαλλική γλώσσα αποδεικνύεται από το γεγονός ότι δεν εμφανίζεται ακόμη και σε περιπτώσεις που θα ανέμενε κανείς το χαρακτηρισμένο εννοιολογικό προσδιορισμό που αποδίδει στα ουσιαστικά που συνοδεύει. Έτσι, λ.χ. η ομαλή λειτουργία του τοκετού στα γαλλικά προσδιορίζεται με το *naturel*, *accouchement naturel*, ενώ στα ελληνικά με το *φυσιολογικός*, *φυσιολογικός τοκετός*, αν και σε μερικά ιατρικά κείμενα βρίσκουμε πλέον ως σημασιολογικό δάνειο διαζευκτικά το *φυσιολογικός* με το *φυσικός* ως προσδιορισμούς για το «τοκετός».

² Παρόλο που η φυσιολογία μελετά την κανονική λειτουργία του σώματος και παρόλο που το επίθετο *φυσιολογικός* έχει διολισθήσει εννοιολογικά προς τη σημασία του «κανονικού, ομαλού», στην ιατρική, εκτός από το επιστημονικό πεδίο της φυσιολογίας υπάρχει και αυτό της *παθολογικής φυσιολογίας* ή της *φυσιοπαθολογίας*, που ασχολείται με τη μελέτη των λειτουργικών διαταραχών των διαφόρων παθήσεων (MMLN).

³ Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη) 1998.

Οι «διαταραχές» της λέξης *pathologie* είναι άλλης ποιότητας. Η λέξη συχνά χρησιμοποιείται καταχρηστικά στη θέση της λέξης *ασθένεια*, *πάθηση*. Έτσι, συχνά στα ελληνικά συναντάμε φράσεις όπως: «Η παθολογία του ώμου», «Η παθολογία του ασθενούς», ή (από τίτλο ιατρικού συγγράμματος) «Διατροφή με στοιχεία παθολογίας» (από τίτλο ιατρικού συγγράμματος). Αλλά και στα γαλλικά έχουμε ομοίως: «Ce malade a une pathologie rare»⁴. Το να συγχέουμε την έννοια της παθολογίας και της ασθένειας ισοδυναμεί με το να συγχέουμε το γεγονός με την επιστήμη που το μελετά.

2.2 Συμπτώματα (*Symptômes*), Αιτιολογία (*Etiologie*)

Τα *συμπτώματα* (*symptômes*) είναι φανερές εκδηλώσεις μιας αρρώστιας που γίνονται αντιληπτές από τον ίδιο τον άρρωστο ή που μπορούν να αναγνωριστούν από κάποιον ειδικό, και τότε ειδικά ονομάζονται *σημεία* (*signes*) (ΚΑΒΑΓ). Συχνά οι δύο όροι (*symptômes*, *signes*) χρησιμοποιούνται αδιακρίτως ως ισοδύναμοι από τους γιατρούς [βλ. Hamburger 1982: 12] – στα λεξικά (ΚΑΒΑΓ, MMLN, ΘΕΟΔ) αναφέρεται και ο όρος *υποκειμενικό σύμπτωμα* ως ισοδύναμος του όρου *σύμπτωμα* και *αντικειμενικό σύμπτωμα* ως ισοδύναμος του όρου *σημείο* – ενώ και στις δύο γλώσσες ο όρος *συμπτωματολογία* (*symptomatologie*) ορίζεται και χρησιμοποιείται επίσης αδιακρίτως σε δύο επίπεδα, είτε ως η μελέτη των συμπτωμάτων μιας νόσου (το β' συνθετικό – *λογία* επιβάλλει αυτή τη εννοιοδότηση) είτε, ως μη όφειλε, ως το σύνολο των συμπτωμάτων που χαρακτηρίζουν μία νόσο. Αυτή η αμφισημία έχει κατοχυρωθεί από το σύνολο των λεξικών, ιατρικών και γενικών (ΚΑΒΑΓ, MMLN, ΘΕΟΔ, ΛΝΚ, Petit Robert). Πρόκειται και πάλι για σύγχυση μετωνυμική όπου το φαινόμενο συγχέεται με τον επιστημονικό κλάδο που το μελετά.

Παρόμοιας υφής είναι και η αμφισημία που συνδέεται με τη χρήση του όρου *αιτιολογία* – *étilogie* και στις δύο γλώσσες. Αιτιολογία είναι η επιστήμη που μελετά τις αιτίες των ασθενειών, δεν είναι η αιτία αυτή καθαυτή. Είναι ανακριβές να λέμε λ.χ. ότι «μία ασθένεια δεν έχει εμφανή αιτιολογία» (με την έννοια ότι δεν έχει προφανή αιτία). Η διπλή σημασία του όρου πιστοποιείται στα λεξικά, όπως MMLN, Petit Robert, ΛΝΚ, ενώ στο ιατρικό λεξικό του Θεοδώρου η λέξη δεν υπάρχει καθόλου. Μόνο το γαλλο-ελληνικό ιατρικό λεξικό του Καβάγια δίνει αποκλειστικά τη δέουσα σημασία.

⁴ Τα παραδείγματα και στις δύο γλώσσες είναι από το Google/pathologie/παθολογία.

2.3 Τεχνικές ιατρικών εξετάσεων

Στο ορολογικό πεδίο των ιατρικών εξετάσεων, έχουμε στα γαλλικά τον όρο *examen / analyse biologique* ή αλλιώς *examen/ analyse de laboratoire* – όρος που απαντάται και στην ελληνική γλώσσα ως σημασιολογικό δάνειο: *εργαστηριακές εξετάσεις / αναλύσεις*. Ο γαλλικός όρος *examen biologique* ξενίζει καθώς η συσχέτιση της βιολογίας, που είναι η επιστήμη που μελετά τα έμβια όντα, με μία εξέταση αίματος, λ.χ. με στόχο να υποβοηθηθεί η διάγνωση μιας νόσου, δεν είναι και τόσο προφανής. Ο βιολόγος είναι αυτός που μελετά τα φαινόμενα της ζωής. Επομένως, γιατί να ονομάζεται μία ανάλυση αίματος «βιολογική» ανάλυση ενώ δεν θεωρείται βιολογική ανάλυση η ανάλυση ενός καρδιογραφήματος;

Σε ό,τι αφορά τις άλλες συμπληρωματικές εξετάσεις που χρησιμοποιούνται στη γαλλική ιατρική γλώσσα, σε γενικές γραμμές έχουν διαφανείς και αναγνωρίσιμες ονομασίες, στην πλειονότητά τους σχηματισμένες από ελληνικές ρίζες. Έτσι, όσες εξετάσεις ως τεχνικές και ως διαδικασίες εξερευνούν το εσωτερικό του ανθρώπινου σώματος σχηματίζονται με το επίθημα –scopie < σκοπώ = παρατηρώ (π.χ. *endoscopie*, *otoscopie*, *laryngoscopie*) ή με το επίθημα –graphie < γράφω (π.χ. *radiographie*, *angiographie*, *bronchographie*), όταν πρόκειται για εικόνα που καταγράφεται με τη μορφή γραφήματος ή σε φωτογραφική ταινία. Ωστόσο, κάποια ασυνέπεια σε σχέση με τον τρόπο σχηματισμού της λέξης και την αποδοτέα της έννοια παρουσιάζει η αντίστοιχη ελληνική ορολογία. Σχετικά με το επίθημα –scopie, στα ελληνικά έχουμε αντίστοιχα δύο διαφορετικά επιθήματα, και τα δύο προερχόμενα από το ρήμα σκοπώ, –*σκόπηση* και –*σκοπία*, τα οποία αμφότερα έχουν παραγάγει σύνθετους ιατρικούς όρους χωρίς να υπάρχει κάποιος ιδιαίτερος λόγος για την επιλογή του ενός ή του άλλου επιθήματος. Αυτό που μπορούμε μόνο να παρατηρήσουμε είναι ότι το επίθημα –σκόπηση είναι πολύ πιο παραγωγικό από το επίθημα –σκοπία. Έτσι, έχουμε *ενδοσκόπηση / endoscopie*, *ινοσκόπηση / fibroscopie*, *λαρυγγοσκόπηση / laryngoscopie*, *βρογχοσκόπηση / bronchoscopie*, *γαστροσκόπηση / gastroskopie* κ.ά., ενώ με β' συνθετικό το –σκοπία εντοπίσαμε το *κρανιοσκόπια* (μόνο στο λεξικό ΚΑΒΑΓ) / *cranioscopie*, *ομφαλοσκόπια*⁵ (η λέξη δεν αποτελεί ιατρικό όρο, και δεν σχηματίζει σύνθετη λέξη στα γαλλικά με τα αρχαιοελληνικά συνθετικά του στοιχεία), *ουρηθροσκόπια* (μόνο

⁵ Το λήμμα εμφανίζεται ως σπάνιος τύπος του λήμματος *ομφαλοσκόπηση* μόνο στο ΛΝΚ και παρόλο που δεν έχει ιατρική σημασία, στο λήμμα –σκοπία του λεξικού του αποδίδεται ιατρική εξειδίκευση.

στο λεξικό ΚΑΒΑΓ και διαζευκτικά με την απόδοση του γαλλικού όρου στα ελληνικά ως *ουρηθροσκόπηση / uretroscopie*), *ωτοσκοπία*⁶ / *otoscopie*.

Αναφορικά με το επίθημα *-graphie*, στα ελληνικά αποδίδεται με το επίθημα *-γραφία* ή πολύ πιο σπάνια με το επίθημα *-γράφηση* (π.χ. *ακτινογραφία – ακτινογράφηση*⁷), ωστόσο και στις δύο ιατρικές γλώσσες παρατηρούμε ότι συχνά χρησιμοποιείται ισοδύναμα ο όρος που δηλώνει την ιατρική τεχνική απεικόνισης – με α' συνθετικό το μέρος του ανθρωπίνου οργάνου που απεικονίζεται και β' συνθετικό κυρίως το επίθημα *-γραφία / -graphie*, που δηλώνει τη διαδικασία της απεικόνισης – και ο όρος που δηλώνει το απεικονιστικό αποτέλεσμα – που κανονικά θα έπρεπε να δηλώνεται με το επίθημα *-γράφημα / -gramme*, π.χ. *ακτινογραφία / radiographie* = 1) τεχνική απεικόνισης με ακτίνες Χ. 2) Αποτέλεσμα εφαρμογής αυτής της τεχνικής, η εικόνα που παίρνουμε πάνω σε ειδική πλάκα (ΚΑΒΑΓ, ΜΜΛΝ). Η κατάσταση έχει πλέον παγιωθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα μεν ιατρικά λεξικά άλλοτε να δίνουν και τις δύο ξεχωριστές σημασίες με σχόλιο ότι το σωστότερο θα ήταν η δεύτερη σημασία να αποδίδεται με όρο όπου το β' συνθετικό να είναι το επίθημα *-γράφημα / gramme* (όπως για το λήμμα *radiographie* στα λεξικά ΚΑΒΑΓ και ΜΜΛΝ) ή να απουσιάζει εντελώς ο αναμενόμενος όρος (λ.χ. *radiocardiographie* = *ραδιοκαρδιογράφημα* (ΜΜΛΝ) ή στα γενικά λεξικά να εμφανίζονται συμφυρματικά / συμπλεκτικά και οι δύο σημασίες, π.χ. *ακτινογραφία* = *η φωτογράφιση του εσωτερικού του ανθρώπινου σώματος για διαγνωστικούς σκοπούς και η εικόνα που παίρνουμε σε ειδική πλάκα* (ΛΚΝ). Το ελληνο-ελληνικό ιατρικό λεξικό του Θεοδώρου (ΘΕΟΔ) εμφανίζει συνέπεια στα ερμηνεύματά του, αν και αυτή η συνέπεια συνοδεύεται από την απουσία του «άλλου» όρου, είτε αυτού που εκφράζει τη διαδικασία της εξέτασης είτε αυτού που εκφράζει το εικονο-γραφηματικό αποτέλεσμα της εξέτασης. Π.χ. δεν υπάρχει το λήμμα *αγγειογράφημα*, αλλά μόνο το *αγγειογραφία* με το ερμηνευμα «Ακτινολογική απεικόνιση αιμοφόρου ή λεμφικού αγγείου...» ή υπάρχει μόνο το λήμμα *υπερηχογραφία* (όχι το *υπερηχογράφημα*) με ερμηνευμα «Διαγνωστική μέθοδος ...». Παράλληλα υπάρχει μόνο το λήμμα *καρδιογράφημα* και όχι το λήμμα *καρδιογραφία* με τη σωστή σημασιολογική διάκριση που εξετάζουμε.

2.4 Φαρμακευτική, Θεραπεία

Στη γαλλική ιατρική γλώσσα αναφέρεται μία συνήθης εννοιολογική επικάλυψη του όρου

⁶ Ως *ωτοσκοπία* εμφανίζεται ως δεύτερος τύπος του *ωτοσκόπηση* και μόνο στο λεξικό του Καβάγια.

⁷ Η λέξη εντοπίζεται μόνο στο ιατρικό λεξικό ΜΜΛΝ καθώς και στο γενικό λεξικό ΛΚΝ, αν και στο λεξικό αυτό το επίθημα *-γράφηση* ως λήμμα δεν εμφανίζεται με σημασία ιατρική.

medication (= φαρμακευτική αγωγή) από τον όρο *medicament* (= φάρμακο) [Hamburger 1982 : 25], ενώ στην ελληνική ιατρική γλώσσα έχουμε μία παρόμοια επικάλυψη του όρου *αντιβιοτικό* (= φάρμακο από φυσικές ουσίες που έχει την ικανότητα να ανακόπτει τον πολλαπλασιασμό των βακτηρίων ή να τα καταστρέφουν, MMLN) από τον όρο *αντιβίωση* (= θεραπεία με αντιβιοτικά). Έτσι, ακούμε συχνά και από ασθενείς και από γιατρούς να λένε «Πρέπει να πάρεις αντιβίωση», «Ήρθε η ώρα να πάρεις την αντιβίωσή σου», «Ο γιατρός μου έδωσε αντιβίωση». Και στις δύο γλώσσες το φαινόμενο αφορά κυρίως το μη επίσημο (ενίοτε και επίσημο) ιατρικό λόγο, ενώ τα ιατρικά λεξικά αναφέρουν σαφώς την ισχύουσα εννοιολογική διάκριση.

Στο θεραπευτικό λεξιλογικό πεδίο σημειώνουμε επίσης τον όρο *aropénrose* (=ισχυρός ινώδης υμένας, που θεωρείται αποπεπτατισμένος τένοντας και χρησιμεύει στη συγκράτηση και συνοχή των μυών – ΘΕΟΔ), όχι για το γεγονός ότι χρησιμοποιείται κατά τρόπο αμφίσημο στα γαλλικά, αλλά γιατί η διεθνής παραγωγική κατάληξη *-ose / -ωση* (< αρχ. ρήματα *-ow -ώ* ή νεοελ. ρήματα *-ώνω*), προέρχεται από το αρχαιοελληνικό μεταρρηματικό επίθημα *-σις* για την παραγωγή αφηρημένων και δραστικών θηλυκών ουσιαστικών, που δήλωνε συνήθως τη ρηματική ενέργεια. Στα νέα ελληνικά, το επίθημα *-ση (-ηση, -ιση, -ωση*, ανάλογα με το θέμα της λέξης από την οποία παράγεται) παράγει αφηρημένα θηλυκά ουσιαστικά και δηλώνει ενέργεια σχετική με αυτό που εκφράζει το ρήμα από το οποίο προέρχεται ή σπανιότερα και το αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας (ΛΚΝ λήμμα *-ση*). Ιδιαίτερα, το επίθημα *-ωση* στην ιατρική ορολογία (ΛΚΝ, λήμμα *-ωση1*) χρησιμοποιείται για το σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών κυρίως για την απόδοση στη νέα ελληνική ξένων ιατρικών όρων, οι οποίοι δηλώνουν παθολογική κατάσταση, ασθένεια: *μυκήτωση, βακίλωση, αμοιβάδωση, τοξοπλάσμωση*, δηλ. εκτεταμένη παρουσία μυκήτων, βακίλων κτλ ή παθολογική κατάσταση, ασθένεια που παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία ή εμφανίζεται σε συγκεκριμένο σημείο του σώματος: *αβιταμίνωση, νεύρωση, οστεοπόρωση, αρτηριοσκλήρωση*. Αλλά και ως λόγιο επιστημονικό επίθημα το *-ωση* δηλώνει ομοίως κάποια διαδικασία ή ειδική τεχνική **α**) πρόσκτησης ιδιοτήτων: *γαλβάνωση, κρυστάλλωση, β*) αφαίρεσης: *αποβουτύρωση, αφαλάτωση, γ*) επικάλυψης με το υλικό που εκφράζει το θέμα: *επιμετάλλωση, επιχρύσωση* (ΛΚΝ, λήμμα *-ωση2*). Ωστόσο, η κατάληξη *-ωση* στην ιατρική ορολογία, αν και δηλώνει παθολογική κατάσταση ή ασθένεια ως αποτέλεσμα από τη συσσωρευμένη δράση μικροοργανισμών (μυκήτων, βακίλων κτλ.) σε κάποιο μέρος του σώματος, δηλώνει ενίοτε και το αποτέλεσμα από κάποια φυσική μη παθολογική ενέργεια ή διαδικασία που λαμβάνει χώρα σε κάποιο σημείο του σώματος, λ.χ. *άρθρωση, συνάρθρωση*,

κλείδωση. Στο συγκεκριμένο όρο που εξετάζουμε, η *απονεύρωση* δηλώνει και στις δύο γλώσσες όχι πλέον το αποτέλεσμα από κάποια φυσική μη παθολογική ενέργεια, αλλά το ίδιο το όργανο του σώματος που επιτελεί μία συγκεκριμένη λειτουργία, και ιδιαίτερος μία ομάδα οργάνων, εν προκειμένω ιστών, στο ανθρώπινο σώμα που επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία, αφού η απονεύρωση ορίζεται ως «κάθε μεμβράνη αποτελούμενη από συνδετικές ίνες, η οποία περιβάλλει ένα μυ και εξυπηρετεί κυρίως την πρόσφυση ενός μυός» (MMLN). Με τη σημασία αυτή ο όρος αποτελεί προφανώς αντιδάνειο στη νεοελληνική γλώσσα, γι' αυτό και είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι στα γαλλοελληνικά λεξικά, ιατρικά και γενικά, ο όρος διαθέτει μόνο αυτή τη σημασία (MMLN, KABAΓ, Petit Robert), ενώ στο ελληνοελληνικό ιατρικό λεξικό του Θεοδώρου, εκτός από τη δάνεια σημασία του όρου ως κατηγορία «ινώδους υμένα», η απονεύρωση ορίζεται ως διαδικασία **α)** «διακοπής της λειτουργίας ενός νεύρου και **β)** αφαίρεσης απονευρωθέντος νεύρου του οδόντος». Με τη σημασία αποκλειστικά της ενέργειας ή του αποτελέσματος του ρήματος *απονευρώνω* (1. κυριολεκτικά και 2. μεταφορικά ως αποδυνάμωση) βρίσκουμε το λήμμα *απονεύρωση* στο γενικό λεξικό του Ιδρύματος Μ. Τριανταφυλλίδη (ΛΚΝ). Η διάσταση που παρουσιάζουν η γαλλική και η ελληνική γλώσσα ως προς τη σημασία του όρου, διάσταση που οφείλεται στην αυτόματη διασύνδεση του επιθήματος *-ωση* στα ελληνικά με κάποια ρηματική ενέργεια, είναι εμφανής και από τον ιδιαίτερο όρο που υπάρχει στα γαλλικά για τη δήλωση της απονεύρωσης του δοντιού, *dévitalisation*.

2.5 Γενικές διαταραχές του οργανισμού

Στον κατάλογο των αμφίσημων ιατρικών όρων θα εξετάσουμε μία μονοσύλλαβη μη ελληνογενή λέξη που χρησιμοποιείται και στις δύο γλώσσες με την αγγλική φωνητική της εκφορά (κατά το μάλλον ή ήττον προσαρμοσμένη στο γαλλικό και ελληνικό φωνητικό ή κλιτικό –για τα ελληνικά-σύστημα), λέξη που κατατάσσεται στις γενικές εκδηλώσεις ασθενειών, το *stress / στρες*. Το σημασιολογικό ζήτημα το οποίο τίθεται δεν είναι τόσο αμφίσημης φύσεως αλλά μάλλον αοριστολογικής αναφοράς. Η λέξη και στις δύο γλώσσες έχει ξεπεράσει το επίπεδο χρήσης της ιατρικής γλώσσας και έχει επεκταθεί μεταφορικά στο γενικό standard λεξιλόγιο των ομιλητών. Η ανάγκη να την προσδιορίσουμε στο ιατρικό πλαίσιο χρήσης της προκύπτει από την ευρύτητα του σημασιολογικού πεδίου που έχει αναπτύξει ακόμη και εντός της ιατρικής γλώσσας. Η λέξη έχει εισαχθεί από τον αγγλόφωνο Καναδά (στα αγγλικά σημαίνει έντονη προσπάθεια, ένταση, πίεση, ζόρισμα) και η αοριστία της αναφοράς της έγκειται στο ότι σημαίνει όλα αυτά που κάνει ο οργανισμός προκειμένου να ανταποκριθεί ή να προσαρμοστεί σε οποιαδήποτε κατάσταση

ανάγκης. Ή, σύμφωνα με περισσότερο ή λιγότερο εκτενείς «εξειδικευμένους ιατρικούς ορισμούς»: Το στρες είναι :

1) «Μη ειδική απάντηση του οργανισμού σε μια συγκεκριμένη εξάσκηση «πίεσης», π.χ. μικροβιακή λοίμωξη, δηλητηρίαση, ψύξη, σοβαρό ατύχημα, δυνατός πόνος, μεγάλη χαρά. Όλοι αυτοί οι παράγοντες του στρες αναγκάζουν τον οργανισμό να κάνει μια διεργασία προσαρμογής, π.χ. ένα άτομο προτιμάει να κοιμηθεί μετά από ένα σοβαρό ατύχημα, ή να ξεκουραστεί.» (ΚΑΒΑΓ)

2) «Μη ειδική απάντηση του οργανισμού σε μια οποιαδήποτε ανάγκη, στην οποία πρέπει να ανταποκριθεί. Μια λοίμωξη, μια δηλητηρίαση, αλλά επίσης και μια μεγάλη ευχαρίστηση ή θλίψη, αποτελούν στρεσογόνους⁸ / stressants παράγοντες που απαιτούν από τον οργανισμό μια ορισμένη διαδικασία προσαρμογής, της οποίας οι μη εξειδικευμένες εκδηλώσεις έρχονται να προστεθούν στην εξειδικευμένη, αυτή τη φορά, δράση καθενός από αυτούς τους παράγοντες. Το στρες είναι διαρκώς παρόν σε όλες τις περιστάσεις τη ζωής, με κυμαινόμενη ένταση: ελάχιστη στον άνθρωπο που κοιμάται ή ξεκουράζεται, ενώ είναι πολύ μεγάλη μετά από ένα σοβαρό ατύχημα.» (MMLN)

Οι ανωτέρω «ορισμοί» δεν ορίζουν σχεδόν τίποτε, αφού στρες είναι «μη ειδική απάντηση του οργανισμού», επομένως οποιαδήποτε απάντηση του οργανισμού, σε μια «οποιαδήποτε ανάγκη» του παρουσιάζεται. Αλλά, αν δεν είναι δυνατόν να οριστούν με καθολικό τρόπο ούτε οι αντιδράσεις του οργανισμού ούτε το είδος της πίεσης που ασκείται επάνω του, αυτό στην πραγματικότητα ισοδυναμεί με αδυναμία να διατυπωθεί ο ορισμός για το στρες, πράγμα που καθιστά τον ίδιο τον ιατρικό όρο πολύ φτωχό ως προς το εννοιολογικό του περιεχόμενο. Στη standard ελληνική γλώσσα η λέξη υπάρχει με τη σημασία της «έντονης επιβάρυνσης σωματικής ή ψυχικής μορφής, που προκαλεί συγκεκριμένες αντιδράσεις (αντίφαση με τις «μη ειδικές απαντήσεις του οργανισμού» που αναφέρονται στους ανωτέρω ιατρικούς ορισμούς) και μπορεί να οδηγήσει σε βλάβες της υγείας» (ΛΚΝ), αν και η λέξη χρησιμοποιείται στην καθημερινή

⁸ Υβριδική λέξη με α' συνθετικό τον αγγλικό όρο stress και β' συνθετικό το λόγιο εκ της αρχαιοελληνικής δημιουργημένο παραγωγικό λεξικό στοιχείο –γόνος. Ομοίως υβριδικός είναι τρόπος σύνθεσης της λέξης και στα γαλλικά με α' συνθετικό την αγγλική λέξη και β' συνθετικό το παραγωγικό γραμματικό μόρφημα –ant. Το γεγονός καταδεικνύει την παγίωση του αγγλικού όρου και στις δύο γλώσσες, ο οποίος στη συνέχεια έδωσε και άλλες λέξεις που ανήκουν σε διάφορα μέρη του λόγου: *στρεσάρισμα*, *στρεσάρω*, *στρεσογόνος* (ιατρική γλώσσα) / *stresser*, *stressant* (λέξη και της ιατρικής και της standard γαλλικής γλώσσας).

γλώσσα κυρίως με τη σημασία του άγχους και της έντονης και απότομης δράσης κάποιου παράγοντα πάνω στον ψυχικό κόσμο του ατόμου. Τη μονομερή ψυχική επίδραση του στρες στο άτομο αναφέρει και το ιατρικό λεξικό του Θεοδώρου, όπου το στρες ορίζεται ως εξής:

«Κάθε έντονο ερέθισμα, το οποίο προκαλεί αγχώδεις ή νευροφυτικές αντιδράσεις στην προσπάθεια του ατόμου να μη διαταραχθεί η ψυχική ισορροπία του και η ομοιόσταση.»

Από την άλλη μεριά, την κυρίως επί του σώματος επίδραση του στρες βρίσκουμε στο γενικό λεξικό της γαλλικής, το *Petit Robert*, όπου τα ερμηνεύματα εστιάζουν στις οργανικές και παθολογικές συνέπειες του στρες στον ανθρώπινο οργανισμό, χωρίς αναφορά στη μεταφορική «επέκταση» της σημασίας της λέξης ως άγχος. Δίνονται δύο ερμηνεύματα, α) το ένα ορίζει το στρες ως «επίδραση που έχει στον οργανισμό κάθε φυσιολογική ή παθολογική δράση» και β) το άλλο ως «απότομη άσκηση ενέργειας πάνω σε κάποιον οργανισμό (μολυσματικό ή χειρουργικό σοκ, ηλεκτρική εκκένωση, ψυχικός τραυματισμός)». Αξιοσημείωτο είναι ότι στον ορισμό αυτό δεν γίνεται αναφορά στις αντιδράσεις του οργανισμού στους στρεσογόνους παράγοντες, αφού στη σημασία του στρες συνυπάρχει η σωματική ή ψυχική επιβάρυνση με την απάντηση του οργανισμού σε αυτήν.

Από παρόμοια έλλειψη ακριβολογίας πάσχει και η άλλη μονοσύλλαβη αγγλικής προέλευσης εξίσου ευρέως διαδεδομένη λέξη, η λέξη *σοκ / choc*, που αναφέρεται κι αυτή στις γενικές εκδηλώσεις των ασθενειών όπως και το στρες και η οποία είναι σημαντικό να οριστεί με κάποια ακρίβεια. Το *σοκ* ή η *κατάσταση σοκ (état de choc)*, λαμβάνει χώρα κάτω από ποικίλες συνθήκες, τα αίτια, δηλαδή, που δημιουργούν το σοκ είναι πολλά και διάφορα, πράγμα που γεννά δυσκολίες στον ορισμό του όρου. Το σοκ χαρακτηρίζεται από «κυκλοφορική ανεπάρκεια, από ένα νηματοειδή βραδύ σφυγμό, μια σημαντική πτώση της αρτηριακής πίεσης και από κυάνωση. Οφείλεται σε ελάττωση του αίματος που κυκλοφορεί (αιμορραγία ή και ελάττωση της επιστροφής του αίματος λόγω στάσης στα τριχοειδή διαφόρων οργάνων). Τα αίτια του σοκ είναι πολύ διαφορετικά: οξεία λοιμώδης νόσος, τραυματισμός, μεγάλη αιμορραγία, καρδιακή πάθηση, οξεία επινεφριδική ανεπάρκεια, δηλητηρίαση.» (ΚΑΒΑΓ) Να σημειώσουμε ότι όλες αυτές οι διαταραχές στην κυκλοφορία του αίματος που οφείλονται στη μείωση του όγκου του αίματος που είναι λειτουργικά απαραίτητος να κυκλοφορεί στο σώμα αποκαλούνται *collapsus cardio-vasculaire / καρδιοαγγειακή καταπληξία*. Αυτό σημαίνει ότι ανάλογα με τις συνθήκες, το σοκ μπορεί μεν κατά την εκδήλωσή του να συνοδεύεται από φαινόμενα άλλα από αυτά της *κυκλοφορικής ανεπάρκειας ή της καρδιοαγγειακής καταπληξίας / collapsus circulatoire* ή

collapsus cardio-vasculaire, πλην όμως, όπως επισημαίνει και ο Hamburger [1982: 33], «πρέπει να εννοήσουμε και να συμφωνήσουμε ότι δεν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για σοκ εάν δεν υφίσταται κυκλοφορική ανεπάρκεια. Και αυτό ίσως να συνιστά έναν αυθαίρετο ορισμό, αλλά αυτός ο ορισμός είναι απαραίτητος προκειμένου να αποφύγουμε να εισαγάγουμε μια μέγιστη σύγχυση στην κλινική ανάλυση παρόμοιων καταστάσεων.» Επομένως, ένας γιατρός θα μπορεί να κάνει αναφορά σε κατάσταση σοκ για κάποιον ασθενή, όταν θα εντοπίζει μία έντονη πτώση της αρτηριακής πίεσης, η οποία όμως δεν θα έχει συγκεκριμένα αίτια. Ωστε εμείς αναρωτιόμαστε γιατί να χρησιμοποιείται αυτός ο εντελώς αοριστολογικός όρος και όχι απλώς ο όρος που αναφέρεται και περιγράφει τη βασική σωματική εκδήλωση που συνοδεύει το σοκ, δηλαδή η κυκλοφορική ανεπάρκεια ή η καρδιοαγγειακή καταπληξία ή απλώς η καταπληξία; Εξάλλου, στο ιατρικό λεξικό του Θεοδώρου και του Καβάγια, ο όρος *καταπληξία* εμφανίζεται ως συνώνυμο του σοκ. Στο γαλλο-ελληνικό ιατρικό λεξικό MMLN δεν δίδεται ο αντίστοιχος ελληνικός ιατρικός όρος για το σοκ, ενώ η *καταπληξία* εμφανίζεται ως ο όρος που αποδίδει στα ελληνικά το *collapsus*, ώστε εδώ το σοκ ισοδυναμεί με τη βασική του εκδήλωση, την κυκλοφορική ανεπάρκεια. Η αοριστία της αναφοράς του όρου διατηρείται στην ιατρική ορολογία ιδίως σε σχέση με τις συνήθεις λεξικές συνάψεις στις οποίες εμφανίζεται. Λ.χ. έχουμε *συστολικό σοκ / choc systolique*, *επιγονατιδικό σοκ / choc rotulien*⁹, τα οποία στους ορισμούς που δίνονται στα ιατρικά λεξικά, δεν συνδέονται καθόλου με εκδηλώσεις κυκλοφορικής ανεπάρκειας. Ίσως γι' αυτό το λόγο στο γαλλοελληνικό λεξικό του Καβάγια ο όρος σοκ μεταφράζεται ως *ώση* (διότι περί αισθήματος ώσεως πρόκειται και στις δύο περιπτώσεις), *επιγονατιδική ώση*, *συστολική ώση*. Μπορούμε να μιλάμε όντως για σοκ μόνο στην περίπτωση του *αναφυλακτικού σοκ* (δεν υπάρχει άλλος όρος στα ελληνικά), όπου έχουμε υπερευαισθησία του οργανισμού (αναφυλαξία) σε μια ξένη ουσία, κατάσταση που εμφανίζεται συγχρόνως, εκτός των άλλων εκδηλώσεων, όπως άσθμα, βαριά κνίδωση, μεγάλη παραγωγή ούρων, και με έντονα φαινόμενα κυκλοφορικής ανεπάρκειας.

Όσο για την παραγωγικότητα της λέξης σοκ, στη γαλλική ιατρική γλώσσα συμπεριλαμβάνεται το μετοχικό επίθετο *choqué* (KABAΓ, MMLN), που σημαίνει «αυτόν που έχει υποστεί σοκ». Να σημειώσουμε ότι η λέξη γράφεται με τη γαλλική ορθογραφία απόδοσης των συμφωνικών συμπλεγμάτων που υπάρχουν στην αγγλική ορθογραφία (*shock* → *choc*), αλλά στο παραγόμενο

⁹ Το *επιγονατιδικό σοκ* είναι «Αίσθημα παρατηρούμενο, όταν η επιγονατίδα, πιεζόμενη από τα δάκτυλα, προσκρούει στους μηριαίους σπονδύλους» (MMLN). *Συστολικό σοκ* είναι «ώση που δημιουργείται στο προκάρδιο τη στιγμή της συστολής, και φυσιολογικά εμφανίζεται στον 4^ο αριστερό μεσοπλεύριο διάστημα.» (KABAΓ)

ρήμα (απ' όπου παράγεται και το μετοχικό επίθετο) η κατάληξη προσαρμόστηκε και αυτή αναλογικά με ρήματα που τελειώνουν φωνητικά σε [-ke], όπου το γραμματικό καταληκτικό μόρφημα απαρεμφάτου ορθογραφείται ως *-quer*. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η λέξη στο γενικό λεξικό της γαλλικής Petit Robert και ως ουσιαστικό και ως ρήμα δεν εμφανίζεται καθόλου με την ιατρική της σημασία, αλλά μόνο με τη μεταφορική, που, σε ό,τι αφορά π.χ. το ρήμα, είναι «χτυπώ», «σκανδαλίζω», «δυσανεστώ», «προσβάλλω». Οι σημασίες αυτές δηλώνονται και στο ρηματικό επίθετο *choquant*. Στα ελληνικά, η λέξη σοκ δεν εμφανίζεται να διαθέτει παράγωγα σε σχέση με την ελληνική ιατρική γλώσσα (ΚΑΒΑΓ, ΘΕΟΔ, ΜΜΛΝ), ωστόσο στο γενικό λεξικό του Ιδρύματος Μ. Τριανταφυλλίδη (ΛΚΝ) η λέξη εμφανίζεται και με άλλη μορφή, με καταληκτικό κλιτικό μόρφημα που να την εντάσσει στο ελληνικό κλητικό σύστημα, *σοκάρισμα*, από το ελληνικό ρήμα *σοκάρω*, δάνειο από το αντίστοιχο γαλλικό ρήμα. Η ιατρική σημασία της ριζικής λέξης δεν εμφανίζεται σε κανένα από τα δύο παράγωγά της, *σοκάρισμα*, *σοκάρω* (δεν υπάρχει το παραγόμενο ρηματικό επίθετο *σοκαριστικός*), αλλά μόνο στο άκλιτο ριζικό ουσιαστικό *σοκ*.

3 Επίλογος – Συμπέρασμα

Η εκ παραλλήλου εξέταση των σχετικά «αδιαφανών» σημασιολογικά ιατρικών όρων της γαλλικής και της ελληνικής γλώσσας, έδειξε ότι, σε γενικές γραμμές, και οι δύο γλώσσες εμφανίζουν στο ίδιο επίπεδο και στον ίδιο βαθμό τις αυθαίρετες σημασιολογικές επεκτάσεις ή παραμορφώσεις σε σχέση με την αρχική σημασία των όρων ή σε σχέση με την ακριβή σημασία που θα έπρεπε να έχουν με βάση τα αρχαιοελληνικά δομικά, παραγωγικά ή συνθετικά, τους στοιχεία. Η παρόμοια μεταχείριση που είχαν οι όροι που εξετάσαμε και στα γαλλικά και στα ελληνικά - υπάρχουν, βέβαια, και άλλοι, πολύ περισσότεροι, αφού εμείς ασχοληθήκαμε με ορισμένους μόνο γενικούς ιατρικούς όρους, - μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η γαλλική γλώσσα, τουλάχιστον μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου, έδειξε τη μεγαλύτερη δυναμικότητα σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες στη δημιουργία επιστημονικών όρων και ειδικότερα ιατρικών [βλ. Καβάγιας 2001 : 4]. Αυτό σημαίνει ότι η αρχική μορφή και σημασία των όρων που εισήχθησαν στην ελληνική ιατρική γλώσσα, και όχι μόνο σ' αυτήν, ως δάνεια ή αντιδάνεια¹⁰, είναι αυτή που τους δόθηκε αρχικά στα γαλλικά. Ο δανεισμός αφορούσε, βέβαια, όχι μόνο τα δάνειο αλλά και τη σημασία με την οποία οι όροι εισήχθησαν στην ελληνική.

¹⁰ Ο Θεοδώρου (2005 : 3) υποστηρίζει ότι το 80-90% των ιατρικών όρων που χρησιμοποιούνται συνδέεται με αρχαιοελληνικές ρίζες.

Επιπλέον, οι πολιτισμικοί δεσμοί και η συνεχής επικοινωνία των ευρωπαϊκών χωρών μεταξύ τους επέτρεψαν την ταχεία διάδοση των προϊόντων της επιστήμης, μέρος των οποίων ήταν και ο λεξιλογικός εμπλουτισμός των ευρωπαϊκών γλωσσών με νέους επιστημονικούς όρους προκειμένου να επενδυθούν με λέξεις τα ευρήματα της νέας εποχής.

Ιδιαίτερα για τους Έλληνες επιστήμονες, αυτή η διαδικασία γλωσσικού δανεισμού υπήρξε πολύ ευχερής, αφού οι νέοι ιατρικοί όροι παραδιδόντουσαν με μορφή πολύ οικεία, αφού προερχόταν άμεσα από το θησαυρό της αρχαιοελληνικής και λόγιας γλώσσας. Επομένως, η αντίσταση στην υιοθέτηση των νέων όρων έχανε αυτόματα το νόημά της, πέρα από το γεγονός ότι οι επιστήμονες, εν προκειμένω γιατροί, είχαν ανάγκη να χρησιμοποιούν με τρόπο ενιαίο (μορφή και περιεχόμενο) τους ιατρικούς όρους.

Ωστόσο, διαπιστώνουμε ότι κάποιες αντιστάσεις υπήρξαν εκ μέρους της ελληνικής ιατρικής γλώσσας σε περιπτώσεις όπου ο εισαγόμενος όρος: **i**) είτε διατηρείται (*στρες*), αλλά, επειδή έχει μεγάλα περιθώρια αοριστίας, η χρήση του περιορίζεται σημαντικά στο ιατρικό επικοινωνιακό επίπεδο, ενώ αντίθετα η χρήση του επεκτείνεται στη *standard* γλώσσα, **ii**) είτε αντικαθίσταται με ελληνική λέξη, όταν ο εισαγόμενος όρος δεν αντιπροσωπεύει πλέον, λόγω της εξέλιξης της επιστήμης, αυτό που είχε γίνει συμβατικά αποδεκτό να σημαίνει, και η δήλωσή του αφορά ένα άλλο ιατρικό φαινόμενο για το οποίο απαιτείται μία ελληνική λέξη που να αναφέρεται «διαφανώς» και συγκεκριμένα σε αυτό (*επιγονατιδικό, συστολικό σοκ / ώση*).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Hamburger, J. (1982) *Introduction au langage de la médecine*, Flammarion, Paris.
- [2] Nossent A Source (1999) « Quelle est l'utilité de la terminologie médicale? », *Revue médicale de Liège*.
- [3] Young, G. Y. & Barger, J.D. (1975) *Learning medical terminology step by step*, C.V. Mosby Company, Saint Louis.

Γαλλικά Λεξικά

- [4] *Petit Robert, Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française* (1976), S.N.L. Paris.
- [5] *Dictionnaire de médecine*, (1989), Flammarion, Paris.
- [6] *Dictionnaire des termes techniques de médecine*, (2000), Garnier-Delamare, Paris.
- [7] *Dictionnaire médical*, (2001), Masson, Paris.

Ελληνικά λεξικά

- [8] *Λεξικό Ιατρικής Ορολογίας Ερμηνευτικό και Ετυμολογικό* (ελληνο-ελληνικό), του Β. Θεοδώρου, εκδ. Lege Artis, Αθήνα, 2005.

- [9] *Ιατρικό Λεξικό Γαλλοελληνικό ερμηνευτικό λεξικό ιατρικών όρων*, των L. Manuila, A. Manuila, P. Lewalle, M. Nicoulin, μετάφραση Γ. Αντωνακόπουλος και Θ. Πρωτόπαπας, εκδ. Παρισιάνου, Αθήνα, 2004, 9^η έκδοση.
- [10] *Γαλλο-ελληνικό λεξικό ιατρικών όρων*, του Α. Καβάγια, εκδ. Medicum, Αθήνα, 2001, 3^η έκδοση.
- [11] *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη, 1998).

Τριανταφυλλιά Σαραφίδου

Επικ. Καθηγήτρια Ελληνικής Γλώσσας – Ανάλυσης Λόγου
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Αγίας Παρασκευής 6
19100 Μέγαρα
tsarafidou@gmail.com